

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.25.1.107-119>

Ovidij: *Fajdrino pismo Hipolitu* (*Heroides* 4)

Prevedla Polonca Zupančič

Pesem je del Ovidijevih *Pisem junakinj*,¹ niza ljubezenskih pisem v verzih, ki jih svojim nesojenim ljubimcem ali oddaljenim možem pišejo slavni ženski liki. Fajdra je tako v grški mitologiji hči kretskega kralja Minosa in Pazífae ter Tezejeva žena na dvoru v Trojzénu. Z njim je imela sinova Akamanta in Demofonta, strastno pa se je zaljubila v pastorka, Tezejevega prvega sina Hipólita, ki ga je imel s kraljico Amazonk Hipólito. Bil je ljubitelj lova in častilec boginje Artemide, zato se ni zmenil za ženske in jih je odkrito zavračal. Ker je zavrnil Fajdrino ljubezen, ga je v besu lažno obtožila posilstva in s tem povzročila njegovo smrt. Tezej je namreč Hipolita izgnal iz Trojzena in priklical nadenj Pozejdonovo kazen: morski bog mu je poslal na pot morsko pošat, bika, ki je splasil mladeničeve konje. Hipolit je izgubil življenje, resnico o njegovi nedolžnosti pa je Tezej izvedel od boginje Artemide po tem, ko se je Fajdra iz obupa ubila. Ovidijevo pismo se na več mestih zgleduje po Evripidovem *Hipolitu*, material pa je kasneje uporabil Seneka Mlajši za svojo tragedijo.

Pesem od ostalih izstopa v več vidikih: samo po sebi je zanimivo že zaradi delikatne teme razmerja med odraslo žensko in mladeničem, medtem ko so ostale junakinje praviloma mlajše od svojih izbrancev. Dalje Fajdra ni svobodno dekle, ampak poročena ženska, ki se ne osredotoča na že obstoječe razmerje, pač pa želi vzpostaviti novo, tukaj pa nastopi še vprašanje potencialnega incesta, saj je Fajdrin izbranec pravzaprav njen pastorek. Komentatorji tega besedila so zato v Fajdri pogosto videli groteskno in/ali neprištevno starejšo žensko, ki je pripravljena zmanipulirati svojega moža in pastorka z vsemi možnimi sredstvi, da bi le zadostila svojim nagonom.² Druga skupina razisko-

1 Tradicionalni lat. naslov je *Heroides*, prvotni pa je bil najbrž *Epistulae heroidum*. Delo sodi v zgodnje obdobje Ovidijevega ustvarjanja – verjetno je nastalo pred letom 15 pr. Kr., druga skupina pisem (pisma treh zaljubljenecv z odgovori) pa v letih 4 do 8.

2 Tako npr. Howard Jacobson, *Ovid's Heroides* (Princeton: Princeton University Press, 1974), 147.

valcev je poskušala pismo brati intertekstualno in videti Fajdra kot tragiški lik, ki se poskuša prikazati v vlogi elegične ljubimke – v njej so videli žensko, ki jo je ljubezenska strast prisilila v neprijetno situacijo.³ Spet tretji pa poudarjajo, da je Ovidijeva Fajdra bolj brez sramu kakor njene literarne predhodnice: pri njem se namreč ne bori toliko s strastjo, kakor bolj z načinom, kako bi ta svoja nerazumna in nenaravna občutja izrazila.⁴

Ovidij je nastanek pisma mojstrsko umestil v trenutek, ko se Fajdra zaradi moževe odsotnosti vendarle opogumi in Hipolitu razkrije svoja čustva, ne ve pa še, kakšna bo njegova reakcija in kaj vse bo to razkritje potegnilo za sabo. Po uvodnem pozdravu tako Fajdra razkrije, da je sicer poskušala z njim govoriti, a zaman – preveč jo je sram svojih želja (1–10), hkrati pa ji Amor, ki ji razvne prsi, ukazuje pisati (11–16). Sicer ne želi razdreti svoje zakonske zveze s Tezejem, a čuti, da se v njej rojeva nova ljubezen; kolikor kasneje je prišla, toliko huje jo žge (17–25). Vzrok njenega hrepenenja je prav Hipolit, ki bo užil sadove njene ljubezni, če bo le želel (26–36). Fajdra zato bolj kot vse hrepeni po tem, da bi mu postala čimbolj enaka in se ukvarjala s podobnimi dejavnostmi: želi si loviti divje zveri, častiti boginjo Diano, se podati v naravo na lov ali pa poganjati konjsko vprego (37–46); v sebi čuti prisotnost Bakha in gozdnih božanskih bitij, ki jo poganjajo v ekstazo (47–52). V nadaljevanju pisma se sprašuje, ali ni morda ta strast del prekletstva svoje rodbine in jo Venera pravzaprav kaznuje. Spominja se namreč nesrečne Evrope, matere Pazifae in sestre Ariadne, ki so postale Venerine žrtve (53–60). Ona je morda naslednja v vrsti nesrečnih ljubezni Minosove rodbine – Tezej in Hipolit sta namreč ugrabila in osvojila obe sestri iz iste hiše (61–66).

Na tem mestu Fajdra prekine svoj tok misli in se spominja, kako sta s Hipolitom obiskala Elevzino: tam jo je očaral s svojo mladostjo in videzom, da se je zaljubila vanj. Ne motijo je trde poteze obraza, razpuščeni lasje in zanemarjen videz (67–78), ravno nasprotno: rada ga opazuje med krotanjem konj, pri lučanju sulic in kopij, le trdosrčnosti si ne želi (79–86). Zaveda se, da ji posnemanje Diane ne koristi, če hkrati Veneri odreka njen delež – kot v vsaki stvari, je tudi tukaj potrebna prava mera (87–92). V dokaz Hipolitu našteje izbrane mitološke junake (Kéfala, Adonisa in Meleagra), ki so sicer ljubili naravo, a so se vseeno vdali ljubezni (93–100). Tudi sama se želi prišteti k tem zgledom, zato se mu ponuja, da ga bo spremljala na lovu in z njim živela v Trojzenju, ko bo Tezej odsoten (101–111). Ta ji je namreč prizadejal že mnogo gorja: prijatelju Pejritou vedno daje prednost pred ženo in sinom, ubil ji je brata Minotavra in zapustil sestro Ariadno, krivico pa dela tudi Tezej: ubil mu

3 Npr. Ann F. De Vito, »The Essential Seriousness of *Heroides* 4«, v: *Rheinisches Museum* 137 (1994): 312–30.

4 Npr. Linda S. Kauffman, *Discourses of Desire: Gender, Genre, and Epistolary Fictions* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1986), 35 in Laurel Fulkerson, *The Ovidian Heroine as Author* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 126.

je mater Hipolito ter mu zaplodil brata – tekmeča, ki mu bo odvzel prestol in oblast (112–126). Fajdra ga zato poziva, naj se vendarle preda njeni ljubezni in se pri tem ne boji starokopitnih predstav o incestu, saj je še sam Jupiter za ženo vzel svojo sestro in tako dal smrtnikom zgled (127–136). Dalje bosta zlahka prikrila svoja ljubezenska čustva, saj bosta opazovalcem dajala vtis, da gre za intimen odnos med mačeho in njenim pastorkov, ki ne bo nikomur sumljiv (137–146). Hipolita zato znova poziva, naj se ji že vda; zaveda se, da prosjači, a je ni sram – strast v njej je močnejše čustvo, ki jo je povsem prevzelo (147–156). Če vladajo čustva, ji nič ne koristi slavno poreklo, ki od Minosa sega do bogov Helija in celo Hiperiona. Hipolitu ob tem podarja Kreto, spomni ga na svojo mater Pazifao, ki je podlegla svoji strasti, in ga prosi, naj sam ne bo več tako trdosrčen do nje (157–166). Pismo Fajdra zaključí s prošnjo Veneri, Diani, Satirom, Panu in nimfam, naj bodo Hipolitu še naprej naklonjeni, ta pa naj se vda njej in njeni ljubezni (167–176).

Kretsko dekle⁵ amazonskemu možu⁶ pošilja pozdrave,
sama pa zdrava ne bo, če jih ne pošlješ nazaj.⁷

Beri,⁸ karkoli je v pismu – saj branje ne bo ti škodilo,
v njem bi lahko bilo kaj, česar se boš veselil.⁹

V takih zapisih se tajnost razširi po kopnem in morju,

[5]

- 5 Tj. Fajdra, ki v pismu večkrat opozori na svoj izvor (prim. 55–66, 115isl., 163isl.). To dejstvo verjetno ni zanemarljivo, saj je pri Evripidu Kreta označena kot prostor zla, smrti in seksualnih odklonov, poleg tega pa so Krečani pregovorno veljali za lažnivce. Dalje se Fajdra predstavi kot »dekle« (lat. *puella*) in se tako poistoveti s klasičnim likom elegične pesnitve (prim. tudi v. 173), Hipolita pa predstavi kot »moža«, torej njenega ljubimca – dejansko pa je bila v resnici ona odrasla ženska, Hipolit pa mladenič.
- 6 Tj. Hipolitu. Čeprav ga Fajdra kasneje v pismu pokliče po imenu (gl. verz 36 in 164), se v uvodu temu previdno izogne, medtem ko je v popolnem nasprotju Hipolitovo ime največkrat omenjeno ime lika v istoimenski Evripidovi drami (prim. v. 11, 53, 310, 352, 513, 581, 689, 728, 885, 900, 1162, 1436).
- 7 Gre za variacijo običajnega pozdrava v pismu: *s(i) v(ales) b(ene) e(est) e(go) q(uoque) v(aleo)* (prim. *Her.* 16.1–2). Ovidij se poigrava v dvojnem pomenom besede *salus*: lahko pomeni »pozdrav« ali pa »zdravje, dobro počutje«. Zdravje, ki manjka Fajdri, je pravzaprav Hipolitova prisotnost – njena želja po fizičnem dobrem počutju je tako metafora za ljubezensko hrepenenje, ki se izraža kot bolezensko stanje, to pa je uveljavljena tematika v rimski poeziji (prim. tudi podobe bolezenskega stanja v Evripidovem *Hipolitu*, kjer fizična bolezen odraža ljubezensko trpljenje). Charilaos Michalopoulos pa poudarja še dodatno komponento: *salus* lahko v Fajdrinem primeru pomeni tudi »svobodo«, saj se preko svoje prešušne ljubezni osvobaja zakonskih vezi (*Ovid's Heroides 4 and 8. A Commentary with Introduction*, doktorska teza, University of Leeds, 2006, 129–30).
- 8 Db. »Preberi vse, preberi natančno« (lat. *perlege*), kar kaže na nujnost tega dejanja. Ironija je toliko večja, če pismo primerjamo z likovnimi upodobitvami, na katerih Hipolit pogosto zavrže njeno pismo in s tem njeno ljubezen. Komentatorji zato v tem verz u poudarjajo intertekstualnost: gre za spomin na njeno prejšnje literarno življenje ali vsaj za poskus boja proti vnaprej določeni usodi (tako Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 132).
- 9 Ironija je očitna: čeprav Fajdra zatrjuje, da je pismo nedolžno, se bo Ovidijev bralec gotovo spomnil na grozovite posledice njenega pisma v Evripidovem *Hipolitu* (tako Howard Jacobson, *Ovid's Heroides* (Princeton: Princeton University Press, 1974), 146; Sergio Casali, »Strategies of tension (Ovid, *Heroides 4*)«, v: *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 41 (1995): 1–15, tu 5).

tekmec pregleda zapis, ki mu ga pošlje rival.¹⁰
 Trikrat sem s tabo načela pogovor, a trikrat ničvreden
 jezik zatajil je, glas trikrat je v ustih zastal.¹¹
 Sram naj se meša k ljubezni, v kolikor to je mogoče,
 kar me izreči je sram, strast mi pisati veli.¹² [10]
 Tvegaš, če gledaš s prezirom na to, kar je Amor ukazal:
 on je vladar in ima vpliv na gospostvo bogov.
 Ko sem v začetku oklevala s pismom, prav on mi je rekel:
 »Piši! Brezčutnež ti bo zmagane roke predal.«
 Naj mi pomaga, saj kakor s pogoltnim plamenom požira [15]
 mozeg,¹³ tako ti v srce moje željé naj vsadi!
 Svojih poročnih vezi že ne bom po nemarnem razdrla;
 kar pozanimaj se, brez greha je moje ime.¹⁴
 Pozno prišla je ljubezen, a toliko huje me znotraj
 žge, glej, gorim in srce rano nevidno ima. [20]
 Kakor je mladi teliček odrgnjen od prvega jarma,
 konj pa, iz črede odvzet, komajda uzde trpi,¹⁵

- 10 Fajdra namiguje na erotično vsebino pisma, hkrati pa se morda v poti čez morje skriva spomin na njeno potovanje od Krete do Aten. Morje in nevarnosti plovbe se v pismu pojavljata večkrat. Latinska beseda *hostis* ima erotičen podton: lahko označuje jeznega tekmeca v ljubezenskem trikotniku, Michalopoulos pa opozarja tudi na odnos med mačeho in pastorkom, ki tradicionalno velja za sovražnega (*Ovid's Heroides 4 and 8*, 134).
- 11 Številka tri je povezana z mistiko, z magijo in zarotitvenimi obrasci. Fajdrin neuspešen poskus, da bi Hipolitu razkrila svoja čustva, je poln seksualnih podtonov, npr. omemba ležanja, jezika in nezmožnosti – impotence (James Noel Adams, *The Latin Sexual Vocabulary* (London: Duckworth, 1982), 46 in 181sl.).
- 12 Fajdra se želi prikazati kot krepotna ženska in s tem upravičiti svoje skrite namene, tako pa obrne tradicionalno pojmovanje sramu (lat. *pudor*) in ljubezni oziroma strasti (lat. *amor*) kot nezdružljiva (Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 135). V naslednjih vrsticah se lat. beseda *amor* ponovi in tako še poudari prisotnost teh občutij. Hkrati se Ovidij poigrava s pomenom besede: lahko označuje občutje ali pa boga ljubezni in je tipični element elegične poezije.
- 13 Kosti kot del telesa, kjer napade ljubezen, so tipičen motiv v helenistični poeziji, enako velja za povezavo ognja in ljubezenske strasti.
- 14 Lat. *foedera socalia*. Čeprav je Fajdra grška junakinja, je njena podoba zveze kot partnerske zveze (lat. *societas*) v temelju rimska, saj so se Rimljani zelo ukvarjali z idejo dveh, ki si delita življenjsko pot in vso lastnino. Toda čeprav se skuša Fajdra prikazati krepotno, daje s podobo nasilnega pretrganja vezi vtis, da je vendarle proti svoji volji ukleščena v zakon s Tezejem. Ovidijeva Fajdra se kot rimska matrona ukvarja s slovesom oziroma dobrim imenom (lat. *fama*) in uteleša ideal univire, tj. enkrat poročene žene, ki je zvesta svojemu možu, čeprav bo ta ideal vsak čas prekršila s prešuštvo (lat. *crimen*). Upodobitev same sebe kot krepotne [rimske] žene je dvodelna: poudarja svojo neizkušenost v ljubezni (vv. 19–26) in zagovarja svojo (domnevno) nedolžnost (vv. 27–36) (na rimske elemente opozarja Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 139–40).
- 15 Krotenje goveda in konjev je pogost motiv v ljubezenski poeziji. Michalopoulos opozarja na povezavo z Erosom kot podeželskim bogom plodnosti, ki se je rodil med pastirji na deželi, na krotenje kot prehod v odraslo dobo, pa tudi na izbiro goveda in konja, ki ni naključna: medtem ko je prvi povezan s Kreto in Fajdro (mit o ugrabitvi Evrope, Pazifaina strast do bika, Tezejev uboj Minotavra), iz grškega izraza za konja izvira Hipolitovo ime (Hipolit = tisti, ki odveže konje – Hipolit je bil tudi izjemen konjenik). Navsezadnje podoba deluje tudi kot aluzija na Hipolitovo smrt (tako glasnik pri Evripidu, prim. *Hipp.* 1213isl.), ki so jo povzročili divji bik, razburkano morje in Hipolitovi prestrašeni konji (*Ovid's Heroides 4 and 8*, 142–3; prim. tudi Rebecca Armstrong, *Cretan women: Pasiphae, Ariadne, and Phaedra in Latin literature* (Oxford: Oxford University

- prvo ljubezen tako mi le težka vzdržijo nevešče
 prsi, to breme sedaj dušo močno mi teži.¹⁶
- Če se v mladosti pregreh priučiš, to postane večšina, [25]
 kdor pa pozneje začne, slabše ljubimkati zna.
 Ti boš izpil najnovejšo daritev ohranjene slave,
 vsak bo tako prav enak delež pri krivdi dobil.
 Nekaj velja, če utrgal bi sadje s prepolnega drevja,
 če ti prefinjeni prst¹⁷ zgodnje bi cvetje nabral. [30]
 Če mi že mora to prejšnjo dostojnost, zaradi katere
 nisem grešila, sedaj skvariti zdrš še neznan,
 vse se je dobro končalo, saj plamen me vreden razvnama:
 slabši od greha je le ta, ki greši brez sramu,¹⁸
 Če bi Junona mi brata in z njim še moža prepustila,¹⁹ [35]
 zdelo bi se, da ima prednost Hipolit pred njim.²⁰
 Komaj verjameš, da jaz se podajam v neznane veččine,
 čutim vzgib, naj se zdaj spravim na divje zveri,²¹
 Že mi je glavna boginja, izjemna z ukrivljenim lokom –
 Delija,²² tudi v tem tvojemu sklepu sledim. [40]
 Rada namenim se v gaje, v mreže potiskam srnjake,
 pse brzonoge podim preko najvišjih vrhov
 ali z iztegnjeno roko zalučam tresočo puščico

Press, 2001), 159). Ovidij dalje jarem (lat. *iugum*) uporablja tudi kot sinonim za ((izven)zakonsko) zvezo, motiv pa se ponavlja že pri Evripidu: Hipolit je predstavljen kot nekdo, ki odveže svoje konje, kar simbolno ponazarja njegovo nasprotovanje kakršni koli ljubezenski zvezi, a postane žrtev teh vezi (Claude Calame, *Choruses of young women in ancient Greece: their morphology, religious role and social function* (London: Rowman&Littlefield, 2001), 241; glede (homo)erotičnih podtonov gl. mdr. Elisabeth Mary Craik, »Language of sexuality and sexual inversion in Euripides' Hippolytos«, v: *Classical Association of South Africa* 41 (1998): 29–44, tu 36–42).

- 16 Fajdra v teh in naslednjih verzih zatrjuje, da je v ljubezenskih veščinah neizkušena, vendar nadaljnja vsebina pisma nakazuje ravno nasprotno (prim. v. 37 in 52). Ravno zato verjetno toliko bolj poudarja tudi zavedanje o krivdi in grehu (lat. *crimen*).
- 17 Db. »noht«. V omenjenih motivih je močno prisoten seksualni podton: zlasti jabolka so veljala za simbol ljubezni in so pogosto omenjena v erotični poeziji, medtem ko je cvetje povezano z Venero in njenim kultom.
- 18 Db. »ničvreden, sramoten prešuštnik«.
- 19 Jupiter in Junona sta bila brat in sestra. Gre za zanimivo zamenjavo vlog, saj Fajdra, ki Hipolita istoveti z Jupitrom, moškega občuduje kot božanstvo, dalje pa omemba sorodstvenih vezi med bogovoma nakazuje tudi na njeno notranjo stisko, saj se zaveda, da gre za incestno razmerje (tako Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 149–150).
- 20 Db. »Jupitrom«.
- 21 Verzi 37–52, v katerih Fajdra spregovori o svojem vzgibu po lovu, posnemajo Evripida (prim. *Hipp.* 207–49), se pa ta podoba, ki ima erotični podton, pojavlja tudi v elegiji. Dalje je prisotna tudi povezava z Amazonkami – morda gre za še en Fajdrin poskus, da bi ugajala Hipolitu (tako Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 151).
- 22 Tj. Diana. Ta vzdevek je dobila po rojstnem otoku Delosu. Z omembo loka Fajdra znova spomni na svoj izvor, saj so tudi Krečani veljali za dobre lokostrelce, hkrati pa bralca spomni tudi na Kupida, boga ljubezni – lok in puščice imajo seveda erotični podton.

ali na travnata tla svoje telo položim.²³
 Večkrat z veseljem v prahu usmerjam lahkotno vprego, [45]
 z uzdami gobec krotim konja, ki stran mi beži,²⁴
 zdaj kot vriskalke²⁵ divjam, ki Bakh jih podžiga z besnenjem,
 sem kakor ta, ki pod Ido na boben igra,²⁶
 ali kot te, ki ob stiku s polbožjo Driado in Favnom
 dvojno rogatim jih ta s silo božansko navda.²⁷ [50]
 Ko se naposled poleže divjanje,²⁸ mi one povejo
 vse, a molčečo me žge strast, ki za sebe že ve.
 Kaj, če zaradi usode rodbine prestajam ljubezen,
 davek rodu je, ki ga Venera terja od nas?²⁹
 Jupiter nekdanj je vzljubil Evropo – in tu je poreklo [55]
 tega rodu, ko se bog v bika podobo je skril.³⁰
 Mati Pazífaa legla nekoč je s prevaro pod bika,
 v svojem drobovju ima plod, ki je hkrati zločin.
 Ta verolomni Ajgíd,³¹ ki prej sledil je na poti,

- 23 Znova gre za podobe z erotičnim podtonom: tavanje po gozdu kot dejanje neuslišane ljubezni, mreže kot sredstvo za lov na ljubimca, lajanje psov kot nesrečna ljubezenska izpoved, kopje kot ponazoritev spolnega uda, skupno ležanje na tleh kot podoba spolnega akta (gl. Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*).
- 24 Podobno željo izrazi Fajdra tudi pri Evripidu (prim. *Hipp.* 228–31), omemba kočije pa bralca spomni tudi na trgično Hipolitovo smrt, ki bo sledila.
- 25 Db. »Eleleide«, Bakhove privržence, poimenovane po Bakhovem vzdevku »Eleleus«, ki ga je ta morda dobil po kraju, kjer so izvajali orgiastično čaščenje, verjetneje pa po zvokih, ki so spremljali takšno obredje: gre za onomatopoejski izraz, povezan z orgiastičnim vzklikom, žalostinko, vojaškim krikom ali izbruhom noroosti oziroma panike. Bakhanalije so vključevale nočne obrede in promiskuitetno vedenje, uživanje vina, seksualno svoboščino in celo kriminalna dejanja. Kult, ki je bil najprej popularen na podeželskih predelih, se je hitro razširil tudi med rimsko elito, leta 186 pr. Kr. pa so ga zaradi nespodobnega vedenja celo uradno prepovedali.
- 26 Db. »na timpanon«, ki je vrsta tolkala. V mislih ima častilce boginje Kibe, ki so jih sicer večinoma sestavljali svečeniki in evnuhi, oblečeni v ženska oblačila, včasih pa so se divjemu sprevodu od Ide do gore Olimp pridružile tudi ženske. Omemba tega mesta najverjetneje ni naključna, saj je bil kraj pomembnih ljubezenskih zgodb (npr. ugrabitve Ganimedea, Parisove sodb, srečanja Venere in Anhiza).
- 27 Driade (gr. Dryádes) so bile gozdne nimfe. Ljudje naj bi ob stiku z božanskim bitjem padli v trans, telo pa naj bi jim preplavila tresavica in krči.
- 28 Lat. *furor* – ljubezen kot blaznost – je pogost motiv v elegični poeziji. Podobno svoja čustva predstavi tudi Evripidova Fajdra (prim. *Hipp.* 214, 232, 236–8, 241, 398 in 1146).
- 29 Vulkan, Venerin zakonski mož, je razkril njeno afero z bogom vojne Marsom z Apolonovo pomočjo. Venera se mu je maščevala tako, da je v njegovem rodu vžgala močno poželenje, da se mu ni mogla upreti nobena ženska. V verzih 53–66 gre za prvega izmed dveh krajših katalogov mitoloških primerov, s katerimi Fajdra ponazori misel o rodbinski krivdi, ki jo navidez razrešuje odgovornosti.
- 30 Ko se je Jupiter oziroma grški Zevs zagledalv Evropo (gr. Európe), hčerko fenicijskega kraljea Agenorja, se je prelevil v belega bika in jo s tem očaral, da se je brez strahu usedla na njegov hrbet. Bog je izkoristil trenutek in dekle ponesel čez Bospor v novo deželo, ki je po njej dobila svoje ime. To zgodbo je Ovidij dodal Evripidovi Fajdri, ki ravno tako našteva družinske ljubezenske prigode (gl. *Hipp.* 337–43).
- 31 Ajgêjev sin = Tezej.

- zbežal krivini je streh, sestra bila je v pomoč.³² [60]
 Zdaj pa še jaz, da ne zdi se morda, da je v meni premalo
 Minosa, zadnja se vdam skupnim zakonom rodu.
 To je usoda, da dvema ugajala ista je hiša,
 mene prevzema tvoj mik, sestro očaral je starš.
 Sestri sta dve ugrabila Tezej in Tezejev potomec³³ – [65]
 dvoje nagrad, ki jih moj dom je že dal, je dovolj!
 O ko bi me zadržala knosoška zemlja, ko prvič
 šla v Elevzino sva, kjer Cerera dom svoj ima.³⁴
 Zlasti tedaj si bil všeč mi (čeprav si že prej mi ugajal),³⁵
 znotraj v kosteh je bila bridka ljubezenska strast. [70]
 Nosil si belo obleko in s cvetjem lase si ovenčal,
 svetel obraz je tedaj prav sramežljivo zardel.³⁶
 Tisto obličje, ki drugim se zdelo je trdo in grobo,
 zame bilo ni grobó, videla hrabrost sem v njem.
 Naj se umakne mi vsak mladenič, naličen kot ženska, [75]
 moška podoba ima raje bolj skromen okras.
 Zate primerna je tvoja trdota, lasje razpuščeni,
 dalje še drobci prahu zaljša ti krasni obraz.³⁷
 Kadar nemirnemu konju, ki brani se, uzdo zategneš,
 čudim se gibčnosti nog v tesnem zavoju poti, [80]
 kadar zalučaš okorno sulico s krepko desnico,
 v divjo desnico tedaj lasten usmerim pogled,

32 Tj. Ariadna.

33 Db. »Tezeíd« = Hipolit. Tezej je pred Parisom ugrabil Heleno, po eni razlagi pa tudi Fajdro (drug mit govori, da je bila njuna poroka del dogovora). Fajdra skuša z omembo Tezeja kot ugrabitelja žensk Hipolita pozvati, naj posnema očetov zgled (tako Michalopoulos, Ovid's *Heroides* 4 and 8, 165).

34 Elevzina (gr. Eleusís) je mesto na zahodnem delu pokrajine Atike, ki je bila v antiki znana po misterijski religiji in kultih plodnosti. V verzih 67–84, ki predstavljajo osrednji del pisma, Fajdra opisuje Hipolitovo zunanost, kot se ga spominja iz srečanja med elevzinskimi misteriji. Pri tem poudari tri vidike njegove lepote: lepo opravo in skrb za zunanost (vv.71–8), telesno vzdržljivost (vv. 79–80) in lovski talent (vv. 81–84).

35 V nasprotju z Evripidovo Fajdro, ki se v Hipolita zaljubi na prvi pogled ob prvem srečanju (prim. *Hipp.* 24–8), ji je ta pri Ovidiju ugajal že prej.

36 Bela oblačila in cvetje so tradicionalno povezani s praznovanji v čast Cereri, ponazarjajo pa tudi moralno čistost, notranjo lepoto in blaženost. Bled obraz je veljal za ideal lepe ženske in se pojavlja pri opisu boginj oziroma elegičnih izvoljenk – v tej luči je moč razumeti tudi opis Hipolita, svetla polt oziroma lasje pa so bili značilni za heroje, bogove (npr. prav Cerero) in ženske, ki so jih opevali elegiki.

37 Hipolitovo zanemarjanje osebne nege je v skladu z rimsko idejo moškosti; s tem junakova romanizacija doseže svoj višek, saj Fajdra presoja Hipolita skozi prizmo Ovidijevih sočasnih standardov lepote. Pretirana skrb za osebno nego je pri Rimljanih namreč vzbujala strah o pomehkuženosti, poleg tega pa je Fajdra nejasna tudi glede Hipolitove dolžine las: kratki lasje so bili pri Rimljanih značilni za odrasle moške, medtem ko so dolgi kodri povezani z mladostjo.

- ali če drenovo kopje s široko ostjo bi poddržal,³⁸
 skratka, karkoli počneš, ljubo je mojim očem.
 Le trdosrčnost prepusti gozdovom na gorskih pobočjih, [85]
 res ne zaslužim, da mi smrt tvoja drža zada.
 Kaj mi koristi, da vadam veščine odete³⁹ Diane,
 hkrati pa Veneri s tem vzamem del njenih glasov?
 Kar se odvija brez vmesnih počitkov, že ni dolgotrajno,
 s tem si povrneš moči, trudno telo poživiš. [90]
 Kajti še lok – saj posnemati moraš orožje Diane –
 prožnost bo izgubil, če ga nikdar ne boš popustil.⁴⁰
 Kéfal⁴¹ je znan bil gozdovom, na tla so popadale trume
 divjih zveri, ki jih je s svojim udarcem pobil.
 Vendar se rad je predajal Avrori, da ta ga ljubkuje, [95]
 modra boginja je šla k njemu od starca moža.⁴²
 Večkrat je Venera skupaj s potomcem Kiníra⁴³ pod ceri
 travo polegla, kjer njun prostor za spanje je bil.
 Tudi Ojníd⁴⁴ je nekoč se za májnalsko⁴⁵ vnel Atalanto,
 v jamstvo za čustva je dal delež ulova zveri. [100]

- 38 Gre za tipične aktivnosti, s katerimi so Rimljani dokazovali svojo močnatost. Omemba konjskih dirk znova bralca spomni na tragično Hipolitovo smrt, ki so jo povzročili vznemirjeni konji (gl. Evripid, *Hipp.* 1218). V elegiji je sicer občudovanje rok pogostje povezano z žensko kot moško lepoto – zato je pri Hipolitu v resnici znak pomehkuženosti (tako Craik »Language of sexuality«, 35).
- 39 Db. »prepasane«. Omemba obeh boginj ni naključna, saj se skuša na ta način Fajda približati Hipolitu – Diana je namreč božanstvo, ki jo zaradi zaobljube čistosti najbolj časti.
- 40 Omenjena dejanja oziroma stvari (trudno telo, lok, napeta struna) imajo znova erotični podton (gl. Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*, 211sl).
- 41 V verzih 93–104 sledi drugi Fajdrin katalog mitoloških zgledov, v katerih predstavi tri ljubezenske zgodbe in tako znova omenja temo »ljubezenskega lova«. Kéfal (gr. Kéfalos) je v grški mitologiji Hermesov sin in znani mitološki lovec, v katerega se je zaljubila boginja zarje, ga med lovom ugrabila in odpeljala s sabo na Olimp. Zgodbo omenja tudi Evripid, da bi poudaril vseprisotno moč ljubezni (prim. *Hipp.* 454–6), dogajanje pa spominja na Fajdrin opis dogajanja na podeželju zgoraj (prim. v. 38, 41, 43, 44). Dalje je Kefal idealni zgled za Hipolita, ker imata oba herojski izvor, sta izvrstna lovca in potencialna ljubimca, hkrati pa sta si nasprotna v tem, da se je Kefal po Fajdrini verziji mita prostovoljno predal Avrori (na to opozarja Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 180).
- 42 Tj. Titona. Ko se je Avrora zaljubila vanj, je pri bogovih zanj izprosila večno življenje, ne pa tudi mladosti, zato se je Titon vedno bolj staral in se naposled skrčil v škržata.
- 43 Tj. Adónis (gr. Ádonis). Kiníras je v grški mitologiji znameniti junak in kralj na Cipru, Adonis pa njegov sin – bil je lep mladenič, v katerega sta se istočasno zaljubili boginji Afroditita in Perzefona. Po Zevsovem sklepu bi moral mladenič tretjino leta preživeti pri eni boginji, tretjino pri drugi, tretjo pa tam, kjer bi sam želel (mladenič se je odločil za Afroditito). Po najpogostejši verziji ga je v lovu ubil divji merjasec; iz solza, ki jih je za njim potočila Afroditita, so zrastle cvetovi anemone, iz njegove krvi pa rdeče vrtnice. Te zgodbe ni pri Evripidu.
- 44 Ojnéjev sin = Meleager. Michalopoulos (*Ovid's Heroides 4 and 8*, 181) opozarja na zanimivo dejstvo, da Fajdra edina v elegiji omenja ljubezensko zvezo med Meleagrom in Atalanto, medtem ko je v mitološki tradiciji povezana bodisi s Hipomenom (bojotska verzija) ali Milanionom (arkadska verzija).
- 45 Májnjal je bila gora v Arkadiji, posvečena bogu Panu, kar te verze povezuje z omembo orgiastičnih kultov (gl. vv. 47–50).

Dajva, še midva se hitro prištejva v to množico zgledov,
 če boš zavrnil to strast,⁴⁶ gozd bo pustinja postal.
 Sama ti bom spremljevalka, ne bom se plašila zakotnih
 skal ne merjasca, ki bi s krivim čekanom strašil.
 V Ístmos dve morski gladini zaganjata svoje valove, [105]
 z ozke zaplate zemljé sliši se morji obe:⁴⁷
 tu bom prebivala s tabo v Trojzénu, Pitêjskem kraljestvu,⁴⁸
 mesto je meni že zdaj dražje kot rodni okraj.
 Ravno je zdoma junaški Neptunov potomec, še dolgo
 breg ga zadržal bo tam, kjer je Pejritoov dom.⁴⁹ [110]
 Njemu Tezej je dal prednost – če že govoriva odkrito –⁵⁰,
 prednost pred mano ima, prednost ima pred teboj.
 To ni edina krivica, ki on bi jo meni povzročil,
 v večjih stvareh je poprej škodo obema zadal.
 Mojega brata kosti, ki grčav jih kij je prelomil, [115]
 stresel na tla je, kot plen sestro predal je zverem.⁵¹
 Prva v pogumu od sekironosnih deklet je rodila
 tebe, po moči bila svojemu sinu je kos.
 Vprašaj, kje je – Tezej ji je bok s svojim mečem prerezal,
 niti s poroštvom otrok mati ni varna bila.⁵² [120]

46 Db. »Venero«.

47 Omemba merjasca, morja in Korinta verjetno ni naključna, saj bralca spomnita na Hipolitovo smrt (enako tudi omemba Neptuna v v. 110): iz morske pene se je namreč prikazal bik, ki ga je pokončal (prim. Evripid, *Hipp.* 1205–9 in 1213isl.). Morsko valovanje je sicer v elegiji pogosto povezano s stanjem notranjega nemira, zlasti z občutji jeze, skrbi, pa tudi čustvene stiske, prehoda in nestabilnosti (na to opozarja Michalopoulos, *Ovid's Herioides 4 and 8*, 185).

48 Pitêj (gr. Pittheús) je v grški mitologiji vladar v Trojzénu, pri katerem je odraščal mladi Tezej.

49 Tj. v Tesaliji. Neptunov potomec je seveda Tezej, Pejritoos (gr. Peirithoos) pa je v grški mitologiji Zevsov sin in kralj Lapitov, ki je postal Tezejev najboljši prijatelj. Tezejeva odsotnost je za Fajdro razlog in hkrati opravičilo za njeno željo po preiščanju – v njenih besedah odzvanja tudi sočasna rimska pravna praksa, saj se je lahko dolgo fizično odsotnost razumelo kot potrditev o ločitvi (gl. Susan Treggiari, *Roman marriage. Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 451). V verzih 110–28 Fajdra dalje v potrditev svojega prav našteva Tezejeva krivična dejanja zoper njo in Hipolita (110–14), zoper Minotavra in Ariadno (115–116), Amazonke (117–20) in še enkrat zoper sina (121–8).

50 Db. »če ne zanikava očitnega«. Medtem ko je pri Evripidu Tezej na poti v preročišče (prim. *Hipp.* 281), pa je pri Ovidiju s Pejritoom v podzemlju, kjer poskuša ugrabiti Perzefono in je za ta zločin tudi kaznovan. Fajdra z izbiro besed namiguje, da je morda njun odnos tudi homoerotičen.

51 Brat je seveda Minotaver, sestra pa Ariadna, ki jo je Tezej zapustil na otoku Naksos. S tem Fajdra dopolni prvi mitološki katalog iz v. 53–64, v katerem pripoveduje o tragični zgodovini svoje družine. Pri tem pri omembi uboja Minotavra ni duha o Tezejevem junaštvu – za Fajdro ni osvoboditelj svojega ljudstva, pač pa brezčuten ubijalec (tako Michalopoulos, *Ovid's Herioides 4 and 8*, 190). Klasično Tezejevo orožje, ki se pojavlja na upodobitvah, je sicer meč, tukaj pa je omenjen kij, ki ga implicitno povezuje s Herkulom. Zanimivo je tudi, da Fajdra ne omeni Ariadnine pomoči kot zgoraj (gl. v. 60), saj želi vso odgovornost preložiti na Tezeja in ga tako še bolj očrniti.

52 V skladu z mitom je do poboja Amazonk prišlo, ker so te vdrlé v pokrajino Atiko kot odgovor na Tezejevo ugrabitev ene od njih, morda pa kot odgovor na Tezejevo zvezo z Ariadno. Opis uboja ima znova erotične konotacije, zlasti pri omembi meča in predrtja (gl. Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*, 19–21).

- Ni poročena bila, ni bakle poročne sprejela –
vse, da kot pankrt ne bi prestol očetov dobil.
Poleg tega je po meni še brata dodal ti, a vendar
nisem jaz kriva bila, on ju je vzdignil od tal.
O ko bi vsaj, o najlepši na svetu, preminil v drobovju [125]
sredi poroda ta plod, ki ti prinaša skrbi.⁵³
Pojdi sedaj in počasti ležišče zaslužnega starša,
ki se ogiblje ga sam, sinu se s tem odpove.
Tudi če zdi se, da s svojim pastorkom bi mačela spala,⁵⁴
naj ne plašijo duha prazni pomeni besed. [130]
To je le stara spodobnost, prešla bo v naslednjem obdobju,
ta zastarel običaj vpeljal Saturn je kralj,⁵⁵
Jupiter pa je razglasil za sveto prav vse, kar ugaja,
njemu je prav, da se sestra z bratom moži.
Taka zaveza preide v trdno vezivo rodbine, [135]
sploh če še paru prida Venera svoje vezi.⁵⁶
Zlahka ljubezen prikrijem, da nama je dano grešiti,
tvoje sorodno ime krivdo zakrinka lahko.⁵⁷

- 53 Fajdra je Tezeju rodila Akamanta in Demofonta. Zadnja Tezejeva krivica je tako povezana z dejstvom, da je Hipolit nezakonski otrok (prim. Evripid, *Hipp.* 1082isl.) – Fajdra na tem mestu omenja rimski obred vzdigovanja dojenčkov: v znak, da ga oče priznava za svojega, je moral pred pričami in sorodstvom otroka vzdigniti s tal; na ta način so mu pripadle pravice in dediščina. V nasprotju z Evripidovo Fajdro, ki jo resnično skrbi za svoje otroke in njihovo prihodnost (prim. *Hipp.* 420–5 in 313isl.), Ovidij pušča politične posledice izvenzakonske skupnosti ob strani in namesto tega raje poudari Fajdrino ljubezen do Hipolita, ki presega njena čustva in skrb do lastnih otrok. Latinski izraz *viscera* je večpomenski: označuje drob in notranje organe, pri ženskah zlasti maternico in spolne organe, lahko pa tudi otroke.
- 54 V Fajdrinih besedah odzvanjajo besede, ki jih kot očitek Hipolitu pri Evripidu navaja Tezej (gl. *Hipp.* 408, 651isl., 885isl, 1003 in 1011), vendar tukaj z njimi vabi Hipolita v zločin, hkrati pa želi pretrgati vezi med njim in njegovim očetom. Že v antiki je imela mačeha negativen prizvok, saj so navadno zelo grdo in nepravilno ravnale s svojimi pastorki.
- 55 Saturn je starodavno italško božanstvo poljedelstva in rodovitnosti, pozneje poistoveteno z grškim Kronosom. Fajdra se v teh in naslednjih verzih na kratko dotakne ideje o dobah sveta: zlata doba, ki je bila prva po vrsti, je veljala za čas večne pomladi, večnega miru in izobilja, pa tudi moralne in seksualne neoporečnosti (glede te teme gl. Efrassini Spentzou, *Reader and writers in Ovid's Heroides: Transgressions of Genre and Gender* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 43–53). To se je spremenilo z vladavino Jupitra, ki se je poročil s svojo sestro Junono in dal drugačen zgled.
- 56 S svojo trditvijo se Fajdra odreka tradicionalizmu in se približuje elegičnemu pogledu na ljubezen (tako Michalopoulos, *Ovid's Heroides* 4 and 8, 201–2) – gre za še en primer romanizacije grškega lika: *pietas*, spodobnost v najširšem smislu, je bila temeljna rimska vrлина in je vključevala spoštljiv odnos tako do bogov, staršev kot do drugega človeka nasploh. Poročanje znotraj rodbine, zlasti zaradi ekonomskih razlogov, Rimljanom ni bilo tuje, vendar so se vseeno izogibali porok z ožjimi sorodniki. Fajdrina zveza bi v njihovih očeh gotovo veljala za škandalozno. Fajdra je že prej primerjala Hipolitovo lepoto z Jupitrom (v. 35isl.), sedaj pa sta jima kralj in kraljica nebes zgled tudi v svoji incestuozni zvezi, ki jo s svojimi »verigami in zanko« (lat. *catena, nodus*) podpira sama boginja ljubezni Venera. Vozle in vezi, ki imajo pomemben dobeseden in preneseni pomen, v svoji tragediji pogosto omenja tudi Evripid (prim. *Hipp.* 515, 671, 777, 779, 781, 783 etc.).
- 57 Po tem, ko je Fajdra utemeljila svojo zvezo s Hipolitom z božjim zgledom, zdaj v verzih 137–46 navaja nadaljnje argumente, s katerimi bi spodbila morebitne komentarje proti njuni zvezi.

- kdor bi zagledal objeme med nama, oba bi pohvalil,
 rekel, da mačeha sem, vdana pastorku povsem. [140]
 Zate ni vrat, ki jih moral bi v temi odpreti pred strogim
 možem, še paznika ni, da ga nato preslepiš.
 Dva je sprejela ta hiša⁵⁸ in dva bo sprejemala dalje,
 javno si dal mi poljub, dal jih tako boš naprej,
 varen boš z mano, s prestopkom zaslužil boš same pohvale, [145]
 vsem na očem boš lahko v postelji moji ležal.⁵⁹
 Daj, ne pomišljaj si, spusti se v zvezo, h kateri te vleče,
 Amor, ki v meni divja, tebi naj bolj popusti!
 Ni pod častjo mi, da prosim te kakor ponižna prošnjica,⁶⁰
 Joj, kje je zdaj moj ponos? Kje je nadutost besed? [150]
 Res sem verjela, da dolg bo moj boj, da ne bom se predala
 grehu – če v strasti je kaj, čemur zaupaš lahko.⁶¹
 Zdaj te premagana prosim, s kraljevsko rokó ti objemam
 noge ... zaljubljen ne ve, kaj mu spodobnost veli.
 Ni me več sram, saj odšla je dostojnost, sledi le pustila, [155]
 tej, ki prizna, daj odpust, trdo srce omehčaj!

Sprva vzbudi vtis, da ji je lasten dober glas pomemben, a se to hitro spremeni – namesto tega raje zatrdi, da bo Hipolitovo ime ostalo neomadeževano. Pri tem pokaže vso svojo retorično in logiško spretnost, saj se poigrava s protislovnimi pojmi in izjavami, npr. mačeha, ki je vdana pastorku, čeprav bi ta zvestoba po vseh pričakovanjih pripadla možu, pojmovanje incestuozne zveze kot zakona. Dalje omeni tudi vse tipične teme ljubezenske elegije, kot so neizpolnjeno hrepenenje, prva skupna noč, zaklenjena vrata, mož kot paznik etc.; omemba vrat pa bi lahko imela tudi seksualni pomen (gl. Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*, 89 in Jeffrey Henderson, *The Maculate Muse* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 137–8).

- 58 Višek Fajdrine argumentacije vidi Michalopoulos prav v tem verzu: pri Evripidu je hiša sprva zagotovilo vloge, ki jo imata moški in ženska (se pravi patriarhata in ločenih ženskih prostorov, gl. *Hipp.* 131sl.), zato se Fajdra kot krepstna žena zadržuje v notranjih prostorih, ko pa jo preplavi poželenje, pa se upira vnaprej dodeljenim prostorom – hiša jo vedno bolj utesnjuje, dokler znova ne vstopi vanjo, da bi se ubila. Ovidijeva Fajdra pa nasprotno vidi svojo hišo kot prostor ljubezni in seksualnosti, tako da kontrast med tragedijo in elegijo ne bi mogel biti bolj očiten (*Ovid's Heroides 4 and 8*, 206).
- 59 Zanimiv kontrast z verzom 127, v katerem govori o skupnem ležišču, tukaj pa o postelji, ki pripada samo njej. S tem se distancira in osvobodi Tezejeve vloge v njenem življenju in v središču postavi svojo lastno seksualnost – vzame si nazaj pravico do užitka, ki ni več odvisna od zakonskih vezi, pač pa samo še od nje svobodne volje (tako Michalopoulos, *Ovid's Heroides 4 and 8*, 208).
- 60 Fajdra pismo zaključí v tipičnem elegičnem slogu – s čustveno obarvanimi prošnjami, čeprav vsebinsko ne prida nič novega, ampak samo ponovi glavne teme: borbo s poželenjem (v. 151), njeno skrb za videz spodobnosti (154–6), družinsko zgodovino in kretskega izvor (157–64), motiv bika (165–168) in ljubezenski lov ter njen zblaznel tek po gozdovih (169–74). Potem ko je nagovorila Hipolitov razum in zmožnost razsodbe, sedaj cilja na občutja in čustva, s tem pa spominja na dvojno priprošnjo dojilje pri Evripidu: ta nagovarja tako Fajdro (prim. *Hipp.* 325–35) kot Hipolita (*Hipp.* 605–15). Čustven naboj in stiska sta razvidna tudi iz slovničnih elementov, saj na nju po hitrem odgovoru kaže pogosta raba imperativa (npr. 156, 161, 162, 165, 176), medtem ko raba retoričnih vprašanj (150, 166), vzklikov in ponavljanj (157–9, 169–73) nakazujejo notranji nemir in zmedo.
- 61 Fajdra znova poudari, da se do konca upira svojim željam in vendarle želi biti vzorna žena, vendar ne more hkrati zadostiti ljubezni in spodobnosti (prim. v. 79 in *Hipp.* 392).

Kaj mi pomaga, da oče je Minos, vladar nad vsem morjem,
 kaj, da pošilja praded strele z migljajem roké,⁶²
 kaj, da bodičasti žarki obdajajo dedovo čelo,
 kadar škrlatni mu voz zgane toplino na dan?⁶³ [160]
 Čustvom podvržen ugled je. Do prednikov bodi usmiljen,
 če že do mene ne boš, daj, prizanesi vsaj njim!
 Meni za doto bo Jupitrov otok⁶⁴ – ozemlje na Kreti,
 naj bo Hipolitu vsa zemlja podložna odslej!⁶⁵
 Končno popusti, surovež! Saj mati lahko je še bika [165]
 spridila, zdaj pa boš ti krut bolj kot bik podivjan?⁶⁶
 Prosim pri Veneri, ki je pogosto z menoj,⁶⁷ da bi blag bil,
 da ne bi ljubil nikdar te, ki lahko te prezre,
 da bo okretna boginja⁶⁸ ob tebi v skrivnostnih globelih,
 da ti visoki bo gozd nudil zveri za pokol, [170]
 da ti naklonjen bo Satir in Pani, višavska božanstva,
 da bo merjasec obstal, s sulico tvojo zadet,

62 Tj. Jupiter. Fajdra znova spomni Hipolita na svoje poreklo, a se tokrat osredotoči le na moške prednike, dalje pa preteklosti ne omenja z namenom, da bi tako utemeljila svojo sedanjost sedanjost nesrečo, pač pa je bolj opomnik o rodbini, na katero je lahko ponosna (tako Michalopoulos, Ovid's *Heroides* 4 and 8, 211–2). Minos je v nasprotju z verzi 53–66 tu dejansko poimenovan in omenjen kot vladar morja, Jupiter pa je kot bog neba in vremena predstavljen v pozitivnejši luči kot prej (prim. v 35isl. in 133isl.).

63 Tj. Helij (Sonce). Kot tretji izmed slovityh prednikov je imenovan sam bog sonca in svetlobe, ki je, mimogrede, razkril prešustvo Venerine in Marsa – s tem ga Fajdra poveže z verzi 53–64. Opis ožarjenega božanstva in njegovih spretnosti z vprego spominja na opevanje Hipolitovih lepot (prim. vv. 71, 72, 79isl.), škrlatna barva pa ima erotičen podton.

64 Jupitrova mati Rea se je skrivala na tem otoku pred svojim možem Saturnom, ki je žrl lastne otroke iz strahu pred prerokbo, da ga bo lastni potomec vrgel s prestola.

65 Na tem mestu Fajdra znova omeni posledice Tezejeve nepravčnosti v oziru do lastnega sina (prim. vv. 121–4), vendar ponudi nepričakovano rešitev: če je Tezej Hipolitu odrekel dedne pravice, mu bo sedaj ona ponudila ozemlje Krete. S tem Ovidij v grški lik znova vpelje rimske značilnosti: dota je bila namreč ena izmed redkih pravic, ki jih je uživala rimska ženska, in je tudi po ločitvi ostala njena last. Problem pri Fajdri nastane, ker je formalno še vedno poročena, torej z njenim imetjem upravlja Tezej. Michalopoulos v svojem komentarju opozarja še na en zanimiv vidik: čeprav je dajanje daril tipična tema v sklopu elegij, je Fajdra s svojo ekstravagantno ponudbo dejansko bolj podobna bogatemu rivalu, ki skuša podkupiti žensko, kakor pa revnemu elegičnemu pesniku, ki jo želi osvojiti z ljubeznijo in drobnimi darili (Ovid's *Heroides* 4 and 8, 215).

66 Fajdrina omemba materine nenaravne ljubezni do bika bralca spomni na zgornje verze v mitološkem katalogu (gl. 75isl.), vendar tokrat Fajdra jasno pove, da je bila Pazifaa tista, ki je zasnula past. Primerjava trdosrčnega ljubimca z divjo zverjo (pogosto levom) je splošen motiv, Fajdrina izbira bika točno na tem mestu pa verjetno ni naključna.

67 Morda je Fajdrina prošnje pri Veneri ironična aluzija Hipolitove smrtni prošnje pri Evripidu (gl. *Hipp.* 611, 657–8, 1025–31 in 1191). Ponavljanje v naslednjih vrsticah spominja na klasično formulo zarotitvenih obrazcev, njena trojna prošnja pa bralca spomni na tri želje, ki jih je Neptun izpolnil Tezeju in s tem povzročil Hipolitovo smrt.

68 Tj. Diana.

da ti ponudijo nimfe, četudi morda res sovražiš
 ženske, vodó, da si z njo žgočo boš žejo gasil.⁶⁹
 Solze še k prošnjam pridam: in ti, ki besede prošnjice [175]
 bereš, zamisli si zdaj, da moje solze uzreš.⁷⁰

Polonca Zupančič
 Škofijska Gimnazija Vipava
 polonca.etc@gmail.com

69 Znova se ponovi motiv in besedišče (ljubezenskega) lova, ki je navzoče skozi celotno pismo in ima erotične podtone; zlasti je očitna povezava med njeno ljubezensko poblazelostjo v verzih 49isl.

70 Zanimivo, da Fajdra ne konča pisma s smrtno grožnjo ali pogrebnim napisom, kot je sicer značilno za elegična pisma, ampak z omembo joka (prim. *Hipp.* 245), ki je tudi običajni način, kako prepričati izvoljenca (glede solz v elegiji glej npr. Sharon L. James, »Her Turn to Cry: The Politics of Weeping in Roman Love Elegy,« v: *Transactions of the American Philological Association* 133 (2003): 99–122). Solze in kri so dalje najpogostejši fizični znaki, ki prikazujejo psihično bolečino in so nekakšna posebna pisava, saj junakinje pripovedujejo svojo zgodbo preko joka in pisanja – njihovo telo postane besedilo, telesne tekočine pa črnilo (Tako Spentzou, *Reader and writers*, 111). Fajdrina prošnja, naj si Hipolit predstavlja njene solze, tako postane zloveški znak, ki napoveduje tragičen konec.